

Nilüfer Erdem, *Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset 1919-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, 168 sayfa, ISBN: 978-605-155-708-3.

Alaaddin F. PAKSOY*

Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde Yunanistan özel bir yere sahiptir. Bir kuruluş hikâyesi olarak bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti son kertede Yunan Ordusu'na karşı elde ettiği zaferle 20. Yüzyılın modern devletleri arasındaki yerini almıştır. Bu anlamda Türk-Yunan ilişkileri ve özellikle Kurtuluş Savaşı mücadelesi bağlamında Yunanistan'daki iç siyasetle ilgili araştırmaların artması Türkiye'deki siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve tarih disiplinlerine ilişkin birikimi zenginleştirecektir. 100 yılı aşkın bir süre önce gerçekleşen olayların iletişim bilimlerinin alanına giren konular çerçevesinde ele alınması da oldukça değerlidir.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi, Eskişehir, ORCID: orcid.org/0000-0003-0019-5920, E-posta: afpaksoy@gmail.com

Nilüfer Erdem bir tarihçi olarak bu kitabında iletişim bilimlerinin kuram ve yöntemlerini kullanmasa da gazete arşivlerinden elde ettiği verilerle iletişim bilimcilerin ve tarihçilerin ilgi duyabileceği bir konuya eğilmektedir. Erdem, Türk ve Yunan coğrafyasına ve dillerine olan hâkimiyeti sayesinde üzerinde pek az kişinin çalışmayı becerebileceği, Yunan Ordusu'nun 1919-1923 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Anadolu Harekâtı'yla ilgili Yunan basınında yayımlanan illüstrasyonları ve karikatürleri analiz etmektedir. Kitapta önce kamuoyu kavramı üzerinde durulmakta ve illüstrasyon ve karikatür gibi çalışmanın dayandığı diğer temel kavramlar açıklanmaktadır. Sonrasında ise “*Megali İdea*” fikri üzerinde bir çerçeve çizilmekte ve Yunan Ordusu'nu Anadolu kıyılarına kadar getiren tarihsel kökenler tartışılmaktadır. Bu noktada Yunanistan iç siyasetindeki mevcut durum 1919 ve 1923 yılları arasındaki siyasal dönüşümler ihmal edilmeyerek açıklanmaktadır.

Savaşla ilgili Yunanistan'daki kamuoyunu anlayabilmek için araştırma üç gazeteyle sınırlandırılmıştır. Bu üç gazete aynı zamanda ilgili dönemde ülkedeki güçlü üç siyasi kampı temsil etmektedir. Bunlardan ilki Anadolu Harekâtı başladığında Başbakan olan Eleftherios Venizelos'u destekleyen ve çalışmada tanımlandığı şekliyle Venizelist bir gazete olan *Embros* gazetesidir. Antivenizelist bir gazete olan aynı zamanda Kralcı ve Konstantinist olarak tanımlanan *Skrip* ise örnekleme alınan diğer bir gazetedir. Çalışmada Yunan solunu temsil eden ve Anadolu'nun işgaline karşı duran gazete ise *Rizospastis*'tir.

Kitabı oluşturan bölümlere baktığımızda, çalışmada elde edilen verilerin sunumuna illüstrasyonların analizleriyle başlandığı görülmektedir. Daha sonra ise kronolojik akış tercih edilmiş ve Venizelos'un iktidarı esnasında yayımlanan karikatürler incelenmiştir. Bir sonraki bölümde 17 Kasım 1920'de iktidarın değişmesiyle Antivenizelist iktidar dönemindeki karikatürler analiz edilmiştir. Kitabın son bölümü ise sol eğilimli *Rizospastis* gazetesinde yayımlanan karikatürlere ayrılmıştır. Bu bölümlerde anlatılanlara göre gazetelerin Anadolu Harekâtı'na bakışları kabaca özetlenirse, Venizelist basın savaş yanlısı bir tablo çizmiştir. Antivenizelist basın Venizelos'un Anadolu macerasını bazı konularda eleştirmiştir. Buna rağmen kendi desteklediği hükümet iktidara geldiğinde Antivenizelist basın da savaş yanlısı bir tutumu tercih etmiştir. Sosyalist İşçi Partisi'ni destekleyen *Rizospastis*'e göre ise Yunan Ordusu'nun Anadolu Harekâtı maceraperest bir girişimdir ve savaşın gerçekleştirilmesi kapitalist sınıfın ve emperyalist güçlerin çıkarınadır.

Kitapta sunulan araştırma bulgularına bakıldığında, Venizelos'un ilahlaştırıldığı kurgulardan Anadolu'nun ve Trakya'nın yeniden Yunan toprağı olacağına kadar dönemin savaş atmosferini yansıtan birçok çizim görülmektedir. Doğal olarak Yunan Ordusu'nun başarısız olduğu mevzilerdeki gelişmeler bu illüstrasyonlarda yer bulamamıştır. Yunan milliyetçiliğinin sembolleri olarak kabul edilebilecek Yunan bayrağı ve *evzon* askeri figürü haricinde Anadolu ve Trakya haritalarının illüstrasyonlarda en sık karşılaşılan görsel öğeler olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca, Ayasofya ve İstanbul silüeti, Meryem Ana figürleri ve "İsa Dirildi! (*Hristos Anesti!*)" gibi dini ifadeler de ulusal diriliş söylemine eklenerek çokça kullanılmıştır. İllüstrasyonlardan çıkartılabilecek genel anlam dönemin savaş propagandası biçimlerine uygun bir görünümde-dir. Verilen mesajlar tek yönlü ve dolaysızdır. Açıkça duygulara seslenmektedir ve üzerinde eleştirel bir tartışma yapılmaya müsaade etmeyecek kesinliktedir. Karikatürlerde ise durum değişmekte ve çoğu örnekte Venizelos en sert şekilde eleştirilebilmekte veya savaşın gerekliliğı üzerine bazı şüpheler dile getirilmektedir.

Çalışmanın odak noktası illüstrasyonlar ve karikatürler olsa da 1919-1923 arasında Yunan iç politikasında yaşanan çalkantılar da kitapta okuyucuya sunulmuş ve bu sayede görsel analizler bir bağlam içerisinde değerlendirilebilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması için verilen Millî Mücadele'yi farklı veçheleriyle anlayabilmek için savaşın diğer tarafı olan ülkede aynı dönemde neler yaşandığını bilmek önemlidir. Örneğin, Anadolu Harekâtı esnasında Yunanistan'da yaşanan siyasi ve ekonomik krizler, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra Fransa'da Venizelos'a suikast girişiminde bulunulması gibi konular kitapta işlenmekte ve bize Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki atmosferi anlamak için geniş bir perspektif sunmaktadır. Bir başka örnekte ise Venizelos'un iktidarının bitmesinden sonra kurulan yeni hükümetin Yunan Ordusu'ndaki etkili subayların yerlerini değiştirdiğı ve bu durumun ordunun savaşma gücünü azalttığı iddia edilmektedir. Bu örnekler sayesinde Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya düzenlediğı harekâtın tarihsel arka planı Anadolu merkezli bir çözümleme sınırlılığından kurtulmaktadır.

Kitapta belirtildiğı üzere Yunanistan'daki milliyetçi cepheye göre Yunan Ordusu'nun Anadolu'da bozguna uğramasının arkasında ülkedeki komünist fikirlerin yükseliş ve *Rizospastis* gazetesinin savaş karşıtı duruşunun etkili olduğu düşünülmektedir. Kitaptaki bulguların ışığında konuyu somutlaştıracak olursak *Embros* ve *Skrip* gazeteleri dini ve millî

günlerde “*Megali Idea*”yı destekleyen görseller kullanmaktayken, *Rizospastis* gazetesindeki karikatürlerde odaklanılan konu halkın bayramlarda bile boş sofraya oturduğudur. Yunan basınındaki bu bölünmüşlüğün ortaya koyulmasının, -Millî Mücadele’nin başarısına gölge düşürmeyecek olsa da- 1919 ve 1923 yılları arasındaki dışsal faktörleri anlamak için faydalı olduğu söylenebilir.

Yazara göre savaşın başladığı esnada hem Venizelistlerin hem de Antivenizelistlerin ve hatta Yunan solunun bir kısmının Anadolu’ya ilişkin genişlemeci hayalleri bulunmaktaydı. Sonrasında savaşla ilgili alınan kararlar ve o esnada Yunan toplumunun siyasi olarak derin bir bölünmüşlük içerisinde olması, durumu değiştirmiştir. Siyasi gelişmelerin ve tartışmaların basında nasıl çerçvelendiği konusunda kitabın literatüre katkısını düşündüğümüzde, Venizelist ve Antivenizelist ayrışmasının ülkenin savaş döneminde olmasına rağmen açık bir şekilde basında da kendini gösterdiği söylenebilir. Basının belirli bir konuda doğruların peşine gitmek ve bunları topluma aktarma işlevini yerine getirmekten ziyade ait olduğu ideolojik kampın destekçisi olmayı tercih etmesinin yalnızca günümüzün bir sorunu olmadığı ve bu durumun zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde var olduğu bu çalışmayla bir kez daha ortaya konmuştur.

Kitap, araştırma yöntemi ve araştırmanın kapsamı açısından değerlendirildiğinde iki sorundan bahsedilebilir. Kitapta araştırmanın yöntemine ilişkin bilgi verilmemiştir. Bu anlamda çözümlerinin uygulanmasına ilişkin sistemik bir yol izlendiğini söyleyebilmek güçtür. İllüstrasyonlara ve karikatürlere odaklanılan ve haber metinlerinin kapsam dışında bırakıldığı bu çalışmada göstergebilimsel yöntemden yararlanılabildi. Yine de tarihi olayların kendi akışı içerisindeki bağlama oturtulup değerlendirilmesi olumlu olarak görülebilir ve çalışmanın betimleyici bir çözümlenmeyi tercih ettiği söylenebilir.

İkinci sorun olarak örnekleme ilişkin sunulan bilgilerin derinleşmemesi gösterilebilir. Araştırmanın kapsamına baktığımızda örnekleme seçiminde dönemin ideolojik kampları dikkate alınarak dengeli bir dağılımın gerçekleştirildiği görülmektedir. Buna rağmen, Yunan basınıının o dönemde nasıl bir yapıya sahip olduğu, basın ve siyaset ilişkisinin nasıl açıklanabileceği ve Yunan Ordusu’nun basına nasıl yaklaştığı üzerinde durulmamıştır. Bu anlamda dönemin Yunan basınıına ilişkin bilgiler, örnekleme alınan üç gazetenin ideolojik duruşu ve basına yapılan bazı sansür ve yayın yasakları haricinde detaylı olarak sunulamamıştır.

KITAP DEĞERLENDİRME

Genel bir değerlendirme yapıldığında kitabın hem tarih literatürüne hem de tarihin medyada nasıl bir gerçeklikle sunulduğu konusunda Türkiye’de görece zayıf olan literatüre önemli bir katkıda bulunduğu söylenebilir. Kitapla ilgili incelememizin bütününde vurgulandığı üzere Millî Mücadele’yi etkileyen dışsal faktörleri, özellikle savaşın diğer tarafı olan ülkenin iç gündeminde neler gerçekleştiğini öğrenebilmek, bu dönemin daha derinlikli bir şekilde anlaşılabilmesi için önemlidir. Türkiye’deki Millî Mücadele basınına ilişkin yapılan birçok çalışmadan farklı bir kapsama sahip, Yunan basınında savaşın nasıl işlendiğine ilişkin bu kitabın, döneme ilişkin oldukça değerli ve bilgilendirici bir çerçeve sunduğunu düşünüyorum.